

BOIERII SUNT OAMENI FĂRĂ CARTE ȘI FOARTE ÎNCHIPUIȚI.
RELATĂRILE UNUI GENOVEZ DESPRE STAREA ELITEI VALAHE
PE LA ANUL 1584

OCTAVIAN TĂTAR

În secolul al XVI-lea, numărul călătorilor străini prin/în Moldova, Valahia și Transilvania a crescut spectaculos deceniu după deceniu, pe măsură ce această zonă a devenit teatrul unor importante confruntări diplomatice și militare între Imperiul Otoman și statele europene. Cei mai mulți dintre străinii care au luat contact direct cu teritoriul locuit de populația românească au fost diplomați în slujba unor monarhi, reprezentanți ai Vaticanului sau ai unor înalți demnitari europeni. Foarte mulți dintre acești străini și-au consemnat în scris, mai mult sau mai puțin obiectiv, opiniile despre cele văzute sau auzite la adresa românilor și locurilor acestora. Istoriografia românească i-a numit pe acești străini, care au făcut relatări scrise cu privire la societatea românească a vremii, „călători străini prin țările române”. Denumirea nu este tocmai potrivită, pentru că unii dintre așa-zii „călători străini” fie erau originari din aceste locuri (ca să nu mai vorbim de cazurile când unii erau chiar de etnie română sau erau locuitori de drept ai acestor provincii), fie că nu au călătorit în țările române (Moldova sau Valahia), chiar dacă au scris despre românii de acolo. În acest sens, istoriografia românească a realizat mai multe volume dintr-o lucrare amplă, numită *Călători străini despre Țările Române*. Dacă ar fi să luăm în calcul doar volumele I-III, care cuprind perioada de până spre sfârșitul secolului al XVI-lea, se pot desprinde câteva concluzii interesante pentru subiectul analizat.

În primul rând, dintre străinii care au relatat în scris despre societatea românească a secolului al XVI-lea, s-au păstrat consemnările a circa 109 dintre ei, în sensul că au fost puse în evidență de cercetarea istorică românească (evident, este vorba de stadiul cercetărilor de la momentul întocmirii volumelor amintite mai înainte). Numărul este apreciabil, permițând, fie și printr-o interpretare statistică a aprecierilor, o analiză importantă cu privire la imaginea românilor în conștiința elitei culturale și politice europene a secolului al XVI-lea.

În al doilea rând, foarte multe dintre relatările secolului al XVI-lea se bazează pe contactul direct cu realitățile descrise, aproximativ 114, ceea ce reprezintă în jur de 95% din totalul relatărilor. Acest fapt evidențiază trei aspecte importante: unii străini au călătorit de mai multe ori în țările române, consemnând de fiecare dată cele văzute, ceea ce justifică numărul mult mai mare al documentelor decât al autorilor nominali ai lor; numărul mare al relatărilor și al autorilor nu reprezintă garanția obiectivității aprecierilor la adresa românilor, dar aceste aprecieri nici nu pot fi categorisite ca fiind în

totalitate subiective; consistența materialului documentar permite desprinderea unor concluzii utile pentru cercetările istorice vizând problematica identității etnice și a alterității¹.

În al treilea rând, străinii care au făcut însemnări despre români aparțin unor spații etnice și culturale foarte diversificate: 39 sunt italieni, 14 sunt polonezi, 14 sunt unguri, 11 sunt transilvăneni, șapte sunt germani și austrieci, cinci sunt francezi, cinci sunt greci, patru sunt englezi, patru sunt ragusani, trei aparțin spațiului moravo-boemian, trei sunt dalmați, doi sunt spanioli, doi sunt croați, doi sunt ruși, doi sunt turci etc. Cu privire la statutul lor „profesional”, diversitatea este tot așa de evidentă: diplomați, episcopi catolici, iezuiți (diplomați sau misionari), pelerini, simpli călători, aventurieri, lefegii, erudiți renașcentiști, negustori, specialiști în exploatarea miniere etc.

În al patrulea rând, relatările călătorilor străini sunt, într-un fel sau altul, prin destinația lor, în slujba unor factori importanți de decizie politică, foarte mulți dintre ei cu interese directe în zona sud-estului Europei, astfel: patru pentru regele Ungariei, patru pentru regele Angliei, 32 pentru oficialii de la Vatican, doi pentru regele Franței, cinci pentru sultanul otoman, patru pentru dogele Veneției, 21 pentru Casa de Austria, 12 pentru regele Poloniei, cinci pentru ducele Toscanei, 13 pentru autoritățile transilvănene, doi pentru ducele de Mantova, trei pentru domnii din Valahia etc. Apreciem că acest ultim aspect semnalat, și doar secundar cel precedent, poate fi un indiciu util pe linia deciptării sensului aprecierilor din relatările acestor autori, aspect pe care doar parțial și unilateral istoriografia românească l-a făcut.

Revenind la ideea inițială, în secolul al XVI-lea, mai ales în a doua lui jumătate, imaginea românilor este într-o alterare constantă, pe fondul decăderii generale a societății românești. Vorbind despre români, străinii folosesc termenul generic de *Valah*². În acest sens, umanistul Nicolaus Olahus³ scrie:

¹ O astfel de încercare a fost realizată de noi recent, având ca tematică identitățile etnice din Transilvania secolului al XVI-lea (Octavian Tătar, *Constituirea identității regionale. Geneza transilvanismului*, Alba Iulia, 2009).

² În legătură cu aspectele istoriografice ale chestiunii, vezi Stelian Brezeanu, *Identități și solidarități medievale. Controverse istorice*, București, Editura Corint, 2002; Idem, *Romanitatea orientală în Evul Mediu. De la cetățenii romani la națiunea medievală*, București, Editura ALL, 1999; Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 1993.

³ Nicolaus Olahus s-a născut la Sibiu, în ianuarie 1493 (pe piatra de mormânt, pe care și-a comandat-o în timpul vieții, apare înscris anul 1491). Mama sa era Varvara Huszár, iar tatăl său, Stoia (Ștefan) Olahus, era jude regal de Orăștie. Studiile le-a urmat la școala capitulară din Oradea între 1505 și 1512. Mentorul său a fost episcopul Sigismund Thurzó. Susținut de către episcop, Olahus este numit aprod al regelui Vladislav al II-lea în anul 1516. La moartea regelui, Olahus s-a retras la Pécs, ca secretar al episcopului Szatmári György, urmând apoi o carieră ecleziastică la Komárom și Esztergom. De aici, a fost cooptat în aparatul statal central, fiind numit secretar și consilier al regelui Ludovic al II-lea. În preajma bătăliei de la Mohács, a fost

„Valahii (*Valachi*) se susține că provin dintr-o colonie a romanilor. Mărturia acestui fapt este că au multe în comun cu limba latină; se găsesc aici numeroase monede ale acestui popor – dovezi, fără îndoială, ale vechimii și stăpânirii romane aici”⁴. La rândul său, ca unul care a cunoscut foarte bine dezbaterea umanistă cu privire la numele și originea latină a românilor, Anton Verancsics⁵

---

numit secretarul reginei Maria (1507-1578). După 1526, a fost alături de regina-văduvă Maria în Bratislava (Poszony), apoi în Cehia, Austria și Germania. Din 1531 și până în 1541, a însoțit-o pe regina Maria în Țările de Jos, unde aceasta fusese numită guvernator. Revenit în Ungaria lui Ferdinand I de Habsburg, Olahus a funcționat ca episcop de Zagreb, episcop de Eger, arhiepiscop de Esztergom (din mai 1553) și primat al Ungariei. Din 1562, a deținut funcția de regent (palatin) al Ungariei. A murit în anul 1568. Opera istorică a lui Olahus cuprinde două lucrări fundamentale: *Hungaria* și *Atila*. Pentru ediția în limba română a lucrării lui Olahus, vezi Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, traducere, cuvânt înainte și note de Antal Gyöngyvér, Iași, Institutul European, 2002. Textul folosit la această ediție a fost cel publicat de Adamus Franciscus Kollar, în 1763 (Nicolai Olahi, *Hungariae liber I. Origines Scytharum et Chorographica descriptio Regni Hungariae*. Nicolai Olahi, *Hungariae liber II. Atila sive de initiis Atilani per Pannonias Imperii et tribus bello ab eadem gestis*, Vindobonae, MDCCLXIII). Vezi și Olahus Nicolaus, *Hungaria, Athila*, editerunt Colomannus Eperjessy et Ladislaus Juhász, Budapest, 1936.

⁴ Olahus, *Ungaria. Atila*, 2002, p. 95.

⁵ Anton Verancsics (Verantio/Verantius, cum apare în unele scrieri) (1504-1573), originar din orașul Sebenico, din Dalmația, se trăgea, prin mama lui, dintr-o familie de seamă din Traù. Studiile înalte le-a făcut la Universitatea din Padova. Ascensiunea ecleziastică a lui Verancsics i s-a datorat unchiului său, Ioan Statilius, prepozit de Buda și Veszprém, secretar al regelui Ioan I și episcop al Transilvaniei. Numit prepozit al capitulului din Alba Iulia, Verancsics a îndeplinit misiuni diplomatice la Sigismund I al Poloniei, dogele Veneției, papa Clement al VII-lea și Paul al II-lea, Francisc I al Franței, Henric al VIII-lea al Angliei și Ferdinand I de Habsburg. În anul 1549, Verancsics părăsește Transilvania, retrăgându-se în localitatea natală, Sebenico, în Dalmația. Curând după aceea, Verancsics intră în slujba lui Ferdinand I de Habsburg, care îl numește consilier și episcop de Pécs (1553). În anul 1553, episcopul își începe misiunea diplomatică la Poarta Otomană, care durează până în 1556, când sosește noul ambasador al Habsburgilor, Busbeq. Verancsics se întoarce în Ungaria în 1557, unde este numit episcop de Eger. În anul 1567 este trimis din nou la Poarta Otomană de către împăratul Maximilian al II-lea, reușind semnarea păcii habsburgo-otomane din 1568. Pentru serviciile sale, Verancsics a fost numit arhiepiscop de Esztergom (1569) și palatin al Ungariei (1570). În anul 1573 a fost numit cardinal. Cea mai importantă lucrare a lui Verancsics cu referire la Transilvania este cunoscută sub numele *De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae* (Antonius Vrancius Sibenicensis Dalmata, *Expeditionis Solymani in Moldaviam et Transsylvaniam libri duo. De situ Transsylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae liber ternis*, edidit Colomnnus Eperjessy, MCMXLIV). Vezi Verancsics Antal, *Összes munkái* [Opere complete], vol. I, *Történelmi dolgozatok deák nyelven 1490-1551* [Scrieri istorice în limba latină 1490-1551], vol. II, *Történelmi dolgozatok magyar nyelven 1504-1556* [Scrieri istorice în limba maghiară 1504-1556], în *Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek*, Második osztály: íródik [Monumente istorice maghiare, clasa a doua: scriitori], vol. II, Pest, 1857; *Călători străini despre Țările Române*, I, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Magdalena Alexandrescu-Dresca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1968, p. 393-395.

susține că, în vremea sa, românii (*Valacchi*) își zic romani⁶. Referindu-se la locuitorii de la sud de Carpați, Verancsics face următoarea precizare: „Poporul care locuiește aceste pământuri în vremea noastră este cel al valahilor (*Valacchi*), care își trage originea de la romani, deși cu un nume mult schimbat”⁷.

În constructul identitar al românilor, așa cum a fost el creionat de către străinii care au relatat despre ei, și care a dominat judecata europenilor multe secole de atunci încolo, imaginea negativă și de inferioritate este dominantă. Percepțiile având conotații negative pot fi subsumate următoarelor „etichete identitare” atribuite românilor: *românii sunt primitivi și rustici*, prin muncile de jos pe care le fac, prin portul și igiena lor, prin modul de a se hrăni și prin inerția lor; *românii sunt crunți, hoți și neascultători față de legi*; *românii sunt nemulțumiți oricum ar sta lucrurile*; *neamul valahilor este foarte doritor de vin, ca unul ce e aplecat la beție*.

Între străinii care au realizat însemnări scrise despre românii de la sfârșitul secolului al XVI-lea se înscrie și genovezul Franco Sivori. Franco Sivori era fiul unui negustor din Genova, Benedetto Sivori. Franco a intrat în slujba lui Petru Cercel prin intermediul părintelui Parizola, preot din mănăstirea carmeliților din Genova, care îl cunoscuse pe Petru Cercel prin anii 1577-1578, pe când acesta căuta un împrumut cu care să-și susțină acțiunea de ocupare a tronului Țării Românești⁸. Franco Sivori a plecat din Genova la sfârșitul lunii februarie 1581, ca părtaș la aventura lui Petru Cercel; va fi alături de el până în anul 1589, când cei doi s-au despărțit la Veneția, în luna iulie.

Sosit în Țara Românească, Franco Sivori a intrat în slujba domnitorului Petru Cercel, fiindu-i consilier apropiat mai mulți ani. Trăind în apropierea domnitorului, la curtea domnească din Târgoviște, Franco Sivori a avut prilejul să cunoască îndeaproape modul de a fi al boierilor valahi. Misiunile diplomatice încredințate de domnitor l-au pus pe Sivori în contact cu medii intelectuale și diplomatice dintre cele mai diverse (otomane și grecești, venețiene, genoveze, poloneze, maghiare etc.), ceea ce i-a permis să-și formeze o imagine destul de exactă despre realitățile din Valahia.

Lucrarea sa, intitulată *Memoriale delle cose ocorese a me Franco Sivori del signor Benedetto dopo la mia partenza di Genova l'anno 1581 per andar in Vallachia*, rămasă în manuscris, a fost publicată, cu o introducere amănunțită, de Ștefan Pascu, în anexa cărții sale, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, la Cluj, în anul 1944 (p. 135-277). Cei care au analizat lucrarea lui Sivori susțin

⁶ [...] *Vlacchi, qui se Romanos nominant* [...]. Verancsics, *De situ Transylvaniae, Moldaviae et Transalpiniae*, în *Monumenta Hungariae Historica*, II, p. 126.

⁷ *Gens, quae car terras nostra aetate incolit, Valacchi sunt, eaque a Romanis ducit originem, tametsi nomine longe alieno* [...]. *Ibidem*, p. 130.

⁸ Vezi *Călători străini despre Țările Române*, III, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Magdalena Alexandrescu-Dresca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1971, p. 1-5.

ideea că ea a fost întocmită pe la 1588, adăugându-i-se noi pasaje în anii următori⁹. Cu privire la conținutul acesteia, unii autori evidențiază stilul elegant și integritatea textului redactat de Sivori¹⁰.

Între cele consemnate de Sivori în scrierea sa, aprecierile la adresa elitei boierești din Valahia sunt foarte frecvente, bine evidențiate, amănunțite și extrem de critice. Ca imagine colectivă, însemnările genovezului cu privire la boierii valahi pot fi subsumate următoarelor „etichete identitare”:

a. *Boierii sunt invidioși, bănuitori și ostili față de străini*. Franco Sivori a sesizat această atitudine a boierilor încă de la sosirea lui la Târgoviște, mai ales atunci când boierii au aflat că domnitorul vroia să-l facă postelnic. Iată ce consemnează: „[...] mă reținea gândul [de a accepta propunerea lui Petru Cercel – n.n.] la lucrurile ce se puteau întâmpla, ca de pildă de a ridica împotriva-mi boierimea țării, care nu m-ar fi putut răbda pe mine, străin, în acea demnitate [...]”¹¹. Despre invidia boierilor, care considerau că demnitățile principale în stat li se cuveneau lor, nu străinilor aduși de domnitori, Sivori fusese pus în gardă, încă de la plecarea din Italia, de către tatăl său.

Deși a refuzat, cu abilitatea-i cunoscută, funcția propusă, Sivori a rămas un sfetnic apropiat al domnitorului. Faptul că avea mare trecere pe lângă Petru Cercel i-a atras genovezului, pe mai departe, ostilitatea, invidia și bănuiala boierilor. Iată ce scrie: „La început, boierii acestei țări se arătau față de mine foarte invidioși, văzându-mă atât de favorizat de înălțimea sa, și erau foarte bănuitori”¹². Boierii s-au „îmblânzit” cu timpul, spune Sivori, devenind, cel puțin de formă, mai prietenoși. Această schimbare de atitudine din partea boierilor s-a datorat faptului că genovezul avea în continuare mare trecere pe lângă domnitor, dar și pentru că însuși Sivori a devenit mai atent și mai pragmatic în relațiile cu ei, învățându-le limba și dând dovadă de o „purtare îndatoritoare”, cum ține el însuși să precizeze.

---

⁹ *Ibidem*, p. 3-5.

¹⁰ Squarcialupi, medicul italian al principelui Transilvaniei Sigismund Báthory, în epistola ce-i însoțea lucrarea *De fontium et fluviorum origine ac flexu* (tipărită la Cluj în anul 1585), închinată lui Petru Cercel, îl lauda pe Sivori: *Inter alias tuos familiares est Francus Sivorius genuensis, ea indicii dexteritate, morumque elegantia, vitae integritate, atque fecundia [...]*. (Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*. Vol. I. *Românii în literatura ungară și ungarii în literatura română (1473-1780)*, București, Editura Cartea Românească, 1931, doc. 112, p. 52).

¹¹ *Călători străini*, III, p. 10. Vezi și Ștefan Pascu, *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*, Cluj, 1944, p. 171 („[...] era ritenuto dalle considerazioni delle cose che potevano avvenire, così del provocarmi contra la nobiltà del Regno che non havessi potuto soffrirmi forastero in quella dignità come ancora per il desiderio che haveva di non intrigarmi in cose del stado, per potter essere sciolto ad ogni resolutione [...]”).

¹² *Călători străini*, III, p. 16. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 179 („Nel principio li baroni di quel Regno mostravano verso di me, che vedevano tanto favorito da Sua Altezza, molta invidia, e stavano con molto sospetto, però a poco a poco con modi dolci, li andai domesticando, et mi aggiutava assai li haver imparato la loro lingua [...]”).

b. *Adeseori, boierii se îmbată, nesocotind acest lucru drept păcat.* Prezent la Târgoviște de Crăciun, Franco Sivori este pur și simplu mirat de modul în care boierimea orașului se comportă cu prilejul mării sărbători creștine. Iată ce consemnează: „A doua zi [de Crăciun – n.n.], principele dă veșminte și de mâncare tuturor cerșetorilor din oraș. Apoi, întreaga boierime și poporul, întâlnindu-se, se sărută unul cu altul și petrec toate aceste zile în ospete, sărbătorire și cântece, după obiceiul lor. Adeseori se îmbată, nesocotind acest lucru – după cât am văzut – drept păcat”¹³.

Consumul peste măsură al băuturilor alcoolice de către neamul românilor este o problemă mai veche, semnalată de călătorii străini în mod frecvent, cu o oarecare mirare¹⁴. La începutul secolului al XVI-lea, italianul Michael Bocignoli, prezent la curtea domnească din Valahia, nota: „Regiunea este productivă în toate cele privind traiul, în afară de vin, de care acest neam este foarte doritor ca unul ce e aplecat la beție și lăcomie [...]”¹⁵. Ceea ce vrea să pună în evidență Michael Bocignoli este nu atât faptul că neamul valahilor este doritor și consumator de vin, căci aceste caracteristici sunt și ale altor popoare creștine, mai ales ale acelorora cu condiții naturale prielnice cultivării viței de vie. Ideea sa principală este aceea că la românii vremii consumul de alcool, asociat cu lăcomia, era un viciu, se manifesta ca beție. Această apucătură, condamnată de morala creștină, era privită ca trăsătură generală a etniei: neamul valahilor e doritor de vin, căci are viciul beției, este concluzia străinului amintit. Aprecierea lui Michael Bocignoli o întâlnim și în relatările altor străini, care i-au cunoscut pe români în secolul al XVI-lea. Vorbind despre

---

¹³ *Călători străini*, III, p. 11. Vezi și Pascu, *Petru Cervel*, p. 174 („Et all'indomani il Principe fa dar vestimenti e da mangiare a tutti li poveri mendichi della Terra. Dopoi tutta la nobilità et il popolo scontrandosi si bacciano l'uno l'altro e consumano tutti quelli giorni in conviti, feste et musiche alla loro usanza e spesso si imbricano, non lo tenendo a quel che mi pareva per peccato”).

¹⁴ Vezi Octavian Tătar, “*The Romanian People are Inclined to Get Drunk*”. Truncated Images: The Romanians and Alcohol in Several Foreign Accounts of the 16th Century”, în *Caiete de antropologie istorică*, Alba Iulia, VIII (supliment) (2009), p. 231-241.

¹⁵ Michael Bocignoli a vizitat Valahia înainte de domnia lui Neagoe Basarab (1512-1521), pe care l-a cunoscut în calitate de mare boier. Nu se cunosc împrejurările în care a sosit la curtea domnească din Valahia. Relatările sale despre Valahia sunt cuprinse într-o scrisoare din 29 iunie 1524 (*Epistola Michaelis Bocignoli Ragusei ad Gerardum Planiam [...]*), pe care acesta o adresa unui secretar al împăratului Carol Quintul. Textul scrisorii a fost pus în circuitul științific abia în secolul al XVIII-lea. În anul 1914, textul scrisorii lui Bocignoli a fost publicat de Andrei Veress, în *Acta et Epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, tom I, Budapesta, 1914, p. 129-132. O fotocopie a scrisorii în discuție se află la Biblioteca Academiei Române din București, text avut în vedere și de către istoriografia românească (vezi *Călători străini*, I, p. 175-180).

locuitorii din Valahia, pe care i-a cunoscut în mod direct, francezul Pierre Lescapier¹⁶ nota în jurnalul său de călătorie: „Ei beau peste măsură”¹⁷.

Străinii sunt uimiți apoi de faptul că românii, deși se considerau foarte religioși, par a nu fi dominați de morala creștină cu privire la viciul băuturii. Dacă se îmbată, ceea ce se întâmplă foarte des, valahii nu socotesc acest lucru drept păcat. Explicația unei asemenea atitudini, atât de stranie la un popor apreciat pentru fidelitatea față de credința ortodoxă, constă, după opinia aceluiași Franco Sivori, în faptul că valahii „nu se îngrijesc prea mult de conștiința lor, deoarece trăiesc mai curând după legea firii decât după religie”¹⁸. „Și ca oameni lipsiți de știința de carte și care n-au cine să-i învețe cum trebuie să trăiască creștinește, ei nu socot drept păcat multe lucruri grave, sau se prefac și consideră că nu le știu”, relatează Sivori mai departe¹⁹.

Băutura avea o dimensiune protocolară la români, relatează călătorii străini. Primiriile oficiale ale străinilor la curtea domnitorului presupuneau mese îmbelșugate și multă băutură. În prezența domnitorului valah, relatează Pierre Lescapier, „când vrea cineva să bea, se duce mai întâi să îngenuncheze înaintea voievodului [...]”²⁰. Sub masca unei curtoazii deosebite, românii beau peste măsură la astfel de mese, ne spune același autor: „primul pahar este în sănătatea lui Dumnezeu, al doilea în sănătatea voievodului, al treilea în a sultanului, al patrulea în sănătatea tuturor bunilor creștini, între care nu ne cuprind și pe noi, al cincilea îl beau pentru pace, iar al șaselea încep să-l închine

---

¹⁶ Pierre Lescapier (după 1550 - după 1597) era parizian, dintr-o familie de magistrați ai parlamentului francez. A studiat la Padova. La 1 februarie 1574 a plecat din Paris spre Istanbul, într-o călătorie de cunoaștere. Ajuns în capitala otomană, Lescapier este sfătuit de către ambasadorul François de Noailles să meargă în Transilvania, pentru a se implica într-un plan, destul de ciudat, al reginei Caterina de Medici, vizând o posibilă căsătorie între principele Ștefan Báthory și o domnișoară de onoare a reginei. În acest context ajunge francezul la curtea princiară din Transilvania, venind prin Țara Românească, împreună cu solii ardeleni ce se întorceau din misiune de la Poarta Otomană. Textul integral al jurnalului de călătorie al lui Lescapier, intitulat *Voyage fait par moy, Pierre Lescapier, l'an 1574 de Venise à Constantinople par mer jusque à Raguse et le reste par terre et le retour par Thrace, Bulgarie, Walach, Transilvanie ou Dace, Hongarie, Allemagne, Friul et Marche Trenisane jusques à Venise*, a fost publicat de Paul Cernovodeanu sub titlul „Călătoria lui Pierre Lescapier în Țara Românească și Transilvania la 1574”, în *Studii și materiale de istorie medie*, IV (1960), p. 434-463.

¹⁷ *Călători străini despre Țările Române*, II, volum îngrijit de Maria Holban, Maria Magdalena Alexandrescu-Dresca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, Editura Științifică, 1970, p. 429.

¹⁸ *Ibidem*, p. 18.

¹⁹ *Călători străini*, III, p. 18. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 181 („Sono li Valachi gente scrupulosa, credeno in sogni et augurij; non governano troppo bona coscienza, conciosie che vivino piu presto a beneficio di natura che con religione. E come che non habbino lettere, ne chi li insemi come conviene il vivere christiano, non tengono per peccato molte cose gravi, overo fingeno e non stimano di saperlo.”).

²⁰ *Călători străini*, II, p. 429.

pentru cei de față, cu mari ceremonii și cu urări de mântuire, sănătate, drum bun și întoarcere bună, de împlinire a dorințelor etc.”²¹. Când fac astfel de urări, românii „se scoală în picioare, ținând sus băutura, beau stând dreupți și te prețuiesc mult dacă faci ca ei”, aflăm din consemnările unor străini²². Într-o astfel de situație, e aproape imposibil să le faci față comesenilor valahi, mai ales că ei obișnuiesc să bea din niște țoiuri (*fiolos*) cu gâtul lung, extrem de anevoioase pentru cei ce nu sunt obișnuiți cu ele²³.

Asociată cu lipsa de civilizație, primitivismul și barbaria românilor, aplecarea românilor spre beție era privită de străini cu repulsie. La 1589, de exemplu, britanicul Henry Cavendish²⁴ nota în jurnalul de călătorie următorul aspect întâlnit în drumul său prin Valahia și Moldova: „În acea noapte ne-am gândit să ne oprim la Tecuci, dar am fost împiedicați de un râu <ce trecea> în apropiere de oraș, pe malul căruia am rămas peste noapte din lipsa unui vad, deoarece unii dintre barcagii erau atât de nevolnici, încât nici nu puteau să muncească, iar <alți> câțiva <erau> atât de beți, încât nu puteau să stea <în picioare>”²⁵.

c. *Boierii sunt fără carte și foarte închipuiți*. Că sunt fără prea multă carte, nu ar fi o mare problemă dacă avem în vedere felul de a fi al societății românești din acea vreme. Ceea ce ține să sublinieze Sivori este faptul că boierilor le lipsește și „altă învățătură” pe lângă cea a științei de carte, cea a buneii cuviințe, ceea ce îi face să fie foarte închipuiți, afișând un aer de superioritate și un comportament foarte autoritar. Iată relatarea autorului: „Boierii sunt oameni fără carte și altă <învățătură> și de aceea foarte închipuiți, crezând că nu mai sunt alții pe lume mai mari ca ei, și când pot se poartă destul de autoritar”²⁶. Autoritari, spune Sivori, boierii sunt mai ales cu supușii lor, pe care îi tratează foarte rău. În raport cu domnitorul însă, ei dau dovadă mai degrabă de supușenie, căci cuvântul lor nu este prea mult luat în seamă: „Boierii [din

---

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Henry Cavendish (1550-1616) a călătorit prin Valahia și Moldova în anul 1589, la întoarcerea din Istanbul, unde fusese cu afaceri. Era însoțit de negustorul Richard Mallorye și de un slujbaş credincios. Cele relatate de el se petrec la trecerea din Valahia în Moldova. Manuscrisul său, intitulat *Mr. Harrie Cavendish his journey to and from Constantinople 1589 by Fox, his servant*, a fost publicat de A. C. Wood în *Camden Miscellany*, vol. XVII (*Camden Third Series*, vol. LXIV), London, 1940, p. 17-19.

²⁵ *Călători străini*, III, p. 292-293.

²⁶ *Călători străini*, III, p. 16. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 179 („Sono gente ignorante di lettere et altro, e perciò molto prosuntuosi, credeno non esser al mondo persone da più di loro et dove possono, usano assai imperio.”).

scaunul de judecată domnesc – n.n.] nu au drept de vot, ci își spun doar părerea”, arăta Sivori²⁷.

d. *Boierii sunt nestatornici, îndrăgesc norocul și se lasă pe tânjală.* Referindu-se, cu predilecție, la boierii țării, Franco Sivori simte nevoia să noteze: „Muntenii sunt prin firea lor oameni nestatornici, îndrăgind norocul și mai degrabă se lasă pe tânjală, fără a se îngriji să deprindă un meșteșug sau să practice vreo artă”²⁸. În atari condiții, prea mare folos nu se poate trage de pe urma lor. Negoț nu fac, negustoria fiind purtată de ragusani, greci, evrei și ceva turci²⁹. Unii dintre ei se îndeletnicesc cu slujba la curte; cei mai mulți, cu călăritul, cu întrecerile ostășești și cu vânătoarea. Nici prea mare tragere de suflet nu au, de aceea sunt de mică ispravă și la războaie, consemnează genovezul³⁰.

Această imagine a boierului valah, nepriceput în treburile țării, lipsit de loialitate față de domnitor, oscilant și pus pe trădare, apare tot mai des în relatările străinilor din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Într-o scrisoare a unui anonim secu³¹ se menționează faptul că domnitorul Ștefăniță Rareș, adresându-se boierilor săi, le-ar fi spus: „duceți-vă dracului cu toții, căci nu sunteți de nicio ispravă la treburile la care ar trebui să fiți buni”³². Agentul imperial Ioan Belsius³³, într-un raport expediat de la Hârlău către Curtea de la Viena, la 8 aprilie 1562, nota: „Despre boieri, stăm la îndoială, căci ei nu se dau pe față. Și niciodată nu au fost cu credință față de niciun voievod al lor”³⁴, și exemplele pot continua.

e. *Boierii fac mese mari, cu multă mâncare și băutură.* Iată spusele autorului genovez: „Muntenii obișnuiesc să facă mese mari, cu multă mâncare și băutură,

---

²⁷ *Călători străini*, III, p. 18.

²⁸ *Călători străini*, III, p. 18. Vezi și Pascu, *Petru Cercei*, p. 178-179 („Li Valachi di loro natura sono gente volubile, amici di fortuna, e più presto otiosi, non curandosi di industriarsi ne difar alcuna arte.”).

²⁹ Pascu, *Petru Cercei*, p. 180 („Non fanno li Valachi negocij, e però li traffichi son esercitati da Ragusei, Greci et Hebrei e qualche pochi Turchi [...]”).

³⁰ *Ibidem*, p. 179 („La gente mediocre et li villani attendono alla agricoltura et li nobili al corteggiare, cavalcare, armeggiare et andare a caccia. Sono di animo più presto vile e perciò di non molto vallore in arme [...]”).

³¹ Este vorba de un agent/informator în Moldova al comitelui secuilor, Ladislau Ödönffy, care îi expediază acestuia o scrisoare în primăvara anului 1552. Acest raport, în maghiară, tradus într-o latină proastă, ajunge la generalul Castaldo, iar de la acesta, la Ferdinand de Habsburg (textul latin al documentului, datat 11 aprilie 1552, la Andrei Veress, *Documente privind istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I, București, 1929, p. 78-80).

³² *Călători străini*, II, p. 101.

³³ Ioan Belsius (? - după 1563) a fost un timp secretarul lui Anton Verancsics și al lui Francisc Zay, la Constantinopol, în timpul misiunii acestora la Poarta Otomană. Recomandat de consilierul imperial Sigismund Torday, Belsius a fost desemnat de Curtea imperială ca prim agent de legătură pe lângă domnitorul Moldovei (*ibidem*, p. 126-128).

³⁴ *Ibidem*, p. 132.

și la banchetele lor e multă muzică după obiceiul lor, mai curând barbară decât altminteri”³⁵. Cum am văzut mai înainte, boierii nu prea au muștrări de conștiință din acest punct de vedere; legea firii pare să domine legea creștină, multe lucruri grave nu sunt pentru ei considerate un păcat (sau se prefac și consideră că nu le știu). La curtea domnitorului, mâncărurile sunt de soi ales, bine gătite, după moda apuseană, fapt pentru care el ține pe lângă sine servitori italieni și francezi foarte iscusiți³⁶. Și boierilor le place să-și „afișeze” propria curte, mai ales când sunt în văzul lumii, fapt pentru care „țin multă slujitorime, și când merg undeva au după ei o întregă droaie foarte bine îmbrăcată”³⁷, scria Sivori.

f. *Boierilor le place să se imbrace bine, cu multe podoabe*. Aplecarea spre etalarea îmbrăcăminte și a podoadelor, uneori cu ostentație și prost gust, și tendința de a imita sunt semnalate de cei care i-au cunoscut pe boierii valahi. La jumătatea secolului al XVI-lea, Anton Verancsics scria: „Îmbrăcăminte și podoabele boierilor [...] le sunt proprii lor și sunt făcute după o anumită regulă. <Boierii> se împodobesc cu multe inele, cu o haină de mătase și de fir de aur, înflorată cu un fel de ciucuri, apoi cu lanțuri la gât și brațări și cu alte asemenea podoabe, ce atârnă în jos de la umărul stâng de-a curmezișul pieptului pe sub brațul drept până la coapse”³⁸. Franco Sivori ține și el să noteze: bărbații și femeile de seamă „se îmbracă cu multă strălucire. Oamenii de stare mijlocie se îmbracă cu stoffe de lână și de *carisca*, iar ceilalți, care sunt cei mai mulți, cu un fel de dimie albă, dar aleasă”³⁹. „Femeile, spune Sivori în continuare, se îmbracă aproape <toate> după moda turcească, cu rochii lungi, fuste, iar pe cap poartă niște năframe de bumbac foarte albe, încât par a fi turbane turcești, care le stau foarte bine”⁴⁰.

g. *Boierii dorm ca turcii*. Spre sfârșitul secolului, obiceiurile turcești par a acapara integral modul de viață al boierilor valahi. Iată ce nota autorul nostru: „De dormit, ei dorm ca și turcii, adică pe jumătate îmbrăcați, culcați pe covoare

³⁵ *Călători străini*, III, p. 17.

³⁶ Pascu, *Petru Cercel*, p. 180-181 („Usano li Valachi assai il banchettare, con bere et mangiare assai et in li banchetti han molte musiche alla loro usanza, piu presto barbare che altramente; li loro cibi sono delicati, e ben acconci, ancorache il Principe sempre usasse le vivande alla ittaliana et haveva a cio servitori ittaliani e francesi molto prattichi.”).

³⁷ *Călători străini*, III, p. 19. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 182 („Li nobili tengono molta servitù e quando vanno attorno, ne hanno dietro una turba benissimo in ordine di vestiti.”).

³⁸ *Călători străini*, I, p. 407.

³⁹ *Călători străini*, III, p. 17. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 180 („[...] vestendo molto pomposamente”).

⁴⁰ *Călători străini*, III, p. 17.

așternute pe jos”⁴¹. Totuși, cu spiritul lor imitativ deosebit, „mulți boieri și-au schimbat mult obiceiul, după pilda principelui și a noastră a celorlalți”, ține să precizeze Sivori⁴².

h. *Limba lor este amestecată și barbară.* Aspectul barbar al limbii valahilor, inclusiv cea vorbită de stările superioare ale societății, este o chestiune semnalată de foarte mulți dintre cei care au cunoscut realitățile românești ale vremii. Vorbind despre românii din Ardeal, Giovan Andrea Gromo⁴³ scria pe la anul 1564-1565: „Limba lor este alta și deosebită de cea maghiară. Dar, cum ei susțin că se trag dintr-o colonie romană, care a fost adusă mai întâi de Tiberiu contra regelui Decebal, apoi lăsată de împăratul Hadrian ca pază a acestei provincii, ei folosesc și astăzi încă o limbă asemănătoare cu limba veche a romanilor, dar barbară [...]”⁴⁴. La rândul său, Pietro Busto⁴⁵ scria pe la 1594 despre românii ardeleni: „Aceștia sunt rămășițele lăsate de romani, când i-au gonit hunii și păstrează credința ortodoxă. Limba lor este un fel de latină coruptă de cuvinte barbare, aproape ca graiul din Friul, dar încă și mai alterată”⁴⁶.

Amestecul barbar de cuvinte din mai multe graiuri este semnalat și de către Sivori: graiul boierilor „este un amestec în parte de latinească, în parte de italiană, în parte de greacă și în parte de slavonă, totul împreună făcând o limbă

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 19. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 182 („Il loro dormire è alla usanza turchesca, cioè mezo vestiti colcati sopra tapeti in terra, se ben molti delli baroni, con l'esempio del Principe e di noi altri, si sono assai riformati.”).

⁴² *Călători străini*, III, p. 19.

⁴³ Giovan Andrea Gromo (1518 - după 1567) era italian, născut la Bergamo. În 1538 avea gradul de căpitan, slujind la diverși principii europeni. Ajunge la curtea principelui Transilvaniei, Ioan Sigismund Zápolya, la 1 mai 1564, rămânând aici 11 luni. La curtea princiară din Alba Iulia erau mulți slujitori de origine italiană, căci mama principelui, Isabella – fiica regelui Poloniei și a Bonei Sforza –, manifestase preferința pentru curtenii italieni. La Alba Iulia, Gromo a fost căpitanul pedestrașilor gărzii principelui, îndeplinind și misiuni de informare pentru stăpânii săi din Italia. În această dublă calitate, Gromo realizează o primă descriere a Transilvaniei în anul 1564, adresată unui prelat italian, în realitate chiar Scaunului papal. O a doua descriere a Transilvaniei, mai amplă, redactată prin 1566-1567, a fost destinată lui Cosimo de Medici, duce de Florența și Siena, indirect chiar împăratului Maximilian al II-lea, înrudit cu ducele Cosimo. Prima scrisoare a lui Gromo a fost publicată de Veress, în *Documente*, p. 250-258. Textul celei de a doua scrisori a fost publicat, cu un studiu introductiv și note critice, de Aurel Decei în *Apulum*, II (1943-1945), p. 140-214.

⁴⁴ *Călători străini*, II, p. 337.

⁴⁵ Pietro Busto, originar din Brescia, era muzicantul de curte al principelui Sigismund Báthory. Relatările sale, un fel de scrisoare către fratele său, se referă la perioada iulie-august 1594. Textul a fost publicat integral de Giacomo Bascapé în *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI*, Roma, 1931, p. 169-172 (*Călători străini*, III, p. 434-436).

⁴⁶ *Ibidem*, p. 439.

barbară”⁴⁷. Cu toate acestea, spune Sivori, boierii fac parte dintr-un neam care învață/înțelege repede orice limbă, mai ales pe acelea cu influențe asupra lexicului propriu; unii dintre ei chiar vorbesc patru sau cinci limbi⁴⁸.

În ce măsură cele semnalate de Franco Sivori sunt, în totalitatea lor, obiective sau nu, este o problemă asupra căreia istoriografia românească s-a pronunțat încă din momentul punerii în circuitul istoric a operei acestuia. Oricum ar sta lucrurile, un fapt este cert: scrierea genovezului pune în evidență, ca și în cazul altor autori, o stare de decădere a elitei valahe în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. O astfel de stare a elitei nu putea decât să aibă un impact major asupra societății românești, ea însăși percepută ca fiind într-o degradare continuă.

---

⁴⁷ *Ibidem*, p. 19. Vezi și Pascu, *Petru Cercel*, p. 182 („La loro lingua è così quella della Moldavia, regno confinante. È parte meschia di lattino, parte ittaliana, parte greca e parte schiavona, che tutta insieme fa una lingua barbara.”).

⁴⁸ Pascu, *Petru Cercel*, p. 182 („È gente che presto impara ogni lingua, e li ne sono molti di loro che ne parlano quatro o cinque.”).